

 <http://dx.doi.org/10.26450/jshsr.1850>

Citation: Yaşaroğlu, C. & Biçer, R. (2020). İlkokul öğrencilerinin kök değerlere ilişkin metaforik algılarının incelenmesi. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 7(52), 996-1005.

Doç. Dr. Cihat YAŞAROĞLU

Bingöl Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, Bingöl / TÜRKİYE, 0000-0002-9574-1789

Reşit BİÇER

Milli Eğitim Bakanlığı, Hakkâri / TÜRKİYE, 0000-0003-1503-4361

İLKOKUL ÖĞRENCİLERİNİN KÖK DEĞERLERE İLİŞKİN METAFORİK ALGILARININ İNCELENMESİ

ÖZET

Değerler eğitimi, eğitim sistemi içerisinde en önemli görülebilecek eğitim durumlarından birisidir. Öğrencilerin başarılı bireyler kadar, bireysel ve toplumsal değerlere bağlı bireyler olarak da yetişebilmeleri için değerler, eğitim sistemi aracılığıyla kazandırılmalıdır. Bu çalışma; ilkokul öğrencilerinin 2018 öğretim programlarında yer alan “adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik” kök değerlerine ilişkin metaforik algılarını belirlemek amacıyla yapılmıştır. Bu amaçla ulaşılan 19 ilkokul öğrencisine kök değerlerine ilişkin bir veri aracı ulaştırılarak, öğrencilerin bu formu doldurmaları istenmiştir. Elde edilen veriler, araştırmacılar tarafından analiz edilerek, öğrencilerin en fazla verdikleri cevaplar tabloleştirilmiştir. Öğrencilerin verdikleri cevaplar incelendiğinde; adalet değerinin eşitlik, dostluğun güven, dürüstlüğü doğruluk, öz denetimin kendine hakim olma, sabrın bekleme, saygının doğruluk, sevginin aile, sorumluluğun görev, vatanseverliğin millet ve son değer olan yardımseverliğin paylaşmak ile daha çok ilişkilendirildiği gibi sonuçlara ulaşılmıştır. **Anahtar Kelimeler:** Kök değerler, 2018 Öğretim Programları, Metaforik algı

INVESTIGATION OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS' METAPHORIC PERCEPTIONS ABOUT KEY VALUES

ABSTRACT

Values education is one of the most important situations in the education system. Values should be gained through the education system so that students can grow up as individuals who depend on individual and social values as well as successful individuals. This study was carried out to determine the metaphorical perceptions of elementary school students regarding the key values of "justice, friendship, honesty, self-control, patience, respect, love, responsibility, patriotism, altruism" in 2018 curricula. A data tool regarding the key values was sent to 19 primary school students reached for this purpose and students were asked to fill this form. The data obtained were analysed by the researchers and the answers given by the students were tabulated. When the answers given by the students are examined; the results were achieved as the value of justice was more associated with equality, trust with friendship, integrity with truth, self-control with self-restraint, patience with waiting, respect with truth, love with family, responsibility with the task, patriotism with the nation.

Keywords: Key values, 2018 curricula, metaphoric perception

1. GİRİŞ

Değerler, eğitim bilimlerinde çokça çalışılan bir konu olduğu gibi diğer disiplinlerde de çalışılmaktadır. Sosyologlar, antropologlar; değerleri insanların eylemleri, insanları ve olayları değerlendirmek için kullandıkları kriterler olarak görürler (Schwartz, t.y.). Farklı değer tanımlarından yola çıkılarak değer kavramı “belirli bir eylemin ötesindeki inanç veya ölçütleri birbiri içinde ilişkilendirip öncelik durumuna göre sıralayan, hedeflere karşı motivasyon sağlayıp, tercihler ya da değerlendirmede rehberlik sağlayan soyut ilkeler” olarak tanımlanabilir (Yaşaroğlu, 2015a). Tylor değerler eğitimi manevi, ahlaki, sosyal ve kültürel değerler; dini eğitim; müfredat dışı etkinlikler; çok sayıda müfredatı ilgilendiren temaları teşkil eden vatandaşlık, çevre eğitimi ve sağlık gibi geniş aralıktaki müfredat deneyimlerini kapsayacak bir şemsiye kavram olarak değerlendirmektedir (Akt.: Slater, 2001).

Diğer taraftan değerler ve eğitim ilişkisi incelendiğinde Gardner (2006), eğitimin zaman ve mekan farkına rağmen değişmeyen en temel amaçlarından birisinin de kültürel değerleri aktarmak olduğunu ifade etmektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde, değerlerin öğrencilere aktarılmasının eğitim sistemlerinin temel görevlerinden birisi olduğu söylenebilir. Eğitim sistemleri bu görevleri öğretim

programları aracılığıyla icra etmektedir (Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], 2018). Okullar ve okullarda uygulanan müfredatlar, sosyal davranış modelleri sağlayarak öğrencilerin değer sistemlerinin gelişiminde önemli rol oynar (Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı [TTKB], 2017). Bu bağlamda değerlendirildiğinde değerlerin entegre edilmediği öğretim programlarının başarılı olması beklenemez (Lewis, Robinson & Hays, 2011; Yaşaroğlu, 2018).

2005 öğretim programlarında değerler incelendiğinde, her öğretim programında değerlerin farklı biçimlerde yer aldığı görülmektedir. Örneğin sosyal bilgiler dersinde “değerler” başlığı yer alırken hayat bilgisi dersinde değerler ya da değer ifadeleri farklı başlıklar altında yer almaktaydı (Yaşaroğlu, 2015b). Ancak 2018 programlarında (MEB, 2018) tüm derslerde aynı değerler yer alacak şekilde düzenleme yapılmış ve “*adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik*” değerleri “*kök değerler*” olarak tüm programlarda yer almıştır (MEB, 2018). Şu haliyle önceki müfredatlardan farklı olarak yenilenen müfredatlarda değerler ve değer eğitimi müfredatların ana odağını oluşturduğu ifade edilmektedir (TTKB, 2017). Ayrıca kök değerlerle ilişkilendirilen bazı tutum ve davranışlar da Tablo 1’de belirtilmiştir.

Tablo 1: Yenilenen Müfredatta Kök Değerler ve Kök Değerlerin İlişkili Olduğu Tutum ve Davranışlar

Değerler	Değerlerle İlgili Bazı Tutum ve Davranışlar
Adalet	Eşit olma, eşit davranma, paylaşma...
Dostluk	Diğerkâmlık, güven duyma, anlayışlı olma, dayanışma sadık olma, vefalı olma, yardımlaşma...
Dürüstlük	Açık ve anlaşılır olma, doğru sözlü olma, güvenilir olma, sözünde durma...
Öz denetim	Davranışlarını kontrol etme, davranışlarının sorumluluğunu üstlenme, öz güven sahibi olma, gerektiğinde özür dileme...
Sabır	Azimli olma, tahammül etme, beklemeyi bilme...
Saygı	Alçakgönüllü olma, başkalarına kendine davranılmasını istediği şekilde davranma, diğer insanların kişiliklerine değer verme, muhatabının konumunu, özelliklerini ve durumunu gözetme...
Sevgi	Aile birliğine önem verme, fedakârlık yapma, güven duyma, merhametli olma, vefalı olma...
Sorumluluk	Kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma; sözünde durma, tutarlı ve güvenilir olma, davranışlarının sonuçlarını üstlenme...
Vatanseverlik	Çalışkan olma, dayanışma, kurallara ve kanunlara uyma, sadık olma, tarihsel ve doğal mirasa duyarlı olma, toplumu önemseme...
Yardımseverlik	Cömert olma, iş birliği yapma, merhametli olma, misafirperver olma, paylaşma...

Kaynak: (TTKB, 2017: 24)

Kök değerlerin ifade ettiği anlamları da incelenebilir. Türk Dil Kurumu’nun kök değerler ile ilgili sözlük tanımları incelendiğinde adalet kök değerinin “*Hak ve hukuka uygunluk, hakkı gözetme.*”, “*Herkese kendine uygun düşeni, kendi hakkı olanı verme, doğruluk.*”; öz denetim “*Daha önemli bir amaca ulaşabilmek için kişinin tepkilerini, davranışlarını veya başka amaca yönelme eğilimini denetleyip kısıtlaması, otokontrol.*”; sabır değerinin, “*Acı, yoksulluk, haksızlık vb. üzücü durumlar karşısında ses çıkarmadan onların geçmesini bekleme erdemi, dayanç.*”; saygının, “*Değeri, üstünlüğü, yaşlılığı, yararlılığı, kutsallığı dolayısıyla bir kimseye, bir şeye karşı dikkatli, özenli, ölçülü davranmaya sebep olan sevgi duygusu, hürmet, ihtiram.*” ve “*Başkalarını rahatsız etmekten çekinme duygusu.*”; sevginin, “*İnsanı bir şeye veya bir kimseye karşı yakın ilgi ve bağlılık göstermeye yönelten duygu.*”; sorumluluk değerinin, “*kişinin kendi davranışlarını veya kendi yetki alanına giren herhangi bir olayın sonuçlarını üstlenmesi, sorum, mesuliyet*” şeklinde tanımlanmışken dostluk, dürüstlük, vatanseverlik ve yardımseverlik kavramları ile ilgili detaylı tanımlamaların olmadığı görülmektedir (Türk Dil Kurumu [TDK], 2019). Öğrencilerin verdikleri cevapların değerlendirilmesinde kök değerlerin sözlük anlamlarından faydalanılabilir.

Bu çalışma, öğrencilerin kök değerlere ilişkin metaforlarını incelemek amacıyla yapılmıştır. Türkçemizde “metaphor” kelimesine karşılık gelecek şekilde mecaz, benzetme, metafor gibi kavramlar da kullanılmaktadır. Metaforlar insanın doğayı ve çevresini anlamasının, belirli yorumlar yoluyla çevresindeki anlamsız gibi görünen nesnel gerçeklikten yorumlar çıkarmanın, yaşantı ve deneyimlere anlam kazandırmanın aracı olarak belirtilebilir. Metafor ya da mecazlar yoluyla olgular bir alandan diğer bir alana taşınır, gerçekler daha basit bir biçimde ifade edilir (Yıldırım & Şimşek, 2013).

Literatür incelendiğinde, değerlere ilişkin metaforik algıların çalışıldığı çalışmalar farklı şekillerde sınıflandırılabilir. Örneğin genel anlamı ile değerlere ilişkin algıların çalışıldığı (Bitir & Duran, 2020; Gündüz, Saygılı & Sulak, 2016; Tatlı & Güngöraytar, 2017; Tay, Durmaz & Şanal, 2013) çalışmalar olduğu gibi; doğrudan kök değerlerin çalışıldığı (Genç, 2018; Oktay, 2020; Topal, 2019) ya da çeşitli değerlere ilişkin metaforik algıların çalışıldığı eserler (Baştürk & Bektaş, 2019; Çelikkaya, Yakar & Şarlayan, 2016; Gömleksiz & Öner, 2016; Gürdoğan, 2019; İnel, Urhan & Ünal, 2018; Memişoğlu & Taşkın, 2019; Sadık & Sarı, 2012; Sönmez & Akıncan, 2013; Türküresin, 2018; Türküresin, Başer & Yapıcı, 2018) de literatürde yer almaktadır. Tüm bu çalışmalar incelendiğinde; değerlerin metaforik olarak çalışıldığı ancak hayat bilgisi dersi bağlamında kök değerlerin tümünün birden çalışıldığı ya da kök değerlerin ilkökul öğrencilerinin görüşlerine göre çalışıldığı çalışmalara rastlanılmamıştır. Bu bağlamda bu çalışma, ilkökul öğrencilerinin kök değerler hakkındaki metaforik algılarını ortaya koymayı amaçlaması bakımından diğer çalışmalardan farklılaşmaktadır.

1.1. Amaç ve Önem

Bu çalışma, ilkökul öğrencilerinin 2018 öğretim programlarında yer alan kök değerler hakkında ne düşündüklerini, değerlere hangi anlamları yüklediklerini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda bu araştırmanın problem cümlesini “İlkökul öğrencilerinin kök değerlere ilişkin metaforik algıları nasıldır?” oluşturmaktadır.

Kök değerlere ilişkin ilkökul öğrencilerinin görüşlerini belirlemeye dönük daha önce yapılmış çalışmanın olmaması, bu araştırmayı önemli kılmaktadır. Ayrıca değerlerin öğrenciler tarafından nasıl algılandığının bilinmesi, öğretmenlerin ders işlerken öğrencinin anlam dünyasına hitap edecek cümleler ve örnekler seçmesi, değerler ile ilgili etkinliklerde rehberlik etmesi umulmaktadır.

2. YÖNTEM

Bu çalışmada öğrencilerin kök değerlere yükledikleri anlamları ortaya koymayı amaçladığından dolayı nitel araştırma yöntemlerinden olan olgubilim deseni kullanılmıştır. Nitel araştırma, “Bir olgunun açıklamasını gerekli kılan problemde yola çıkan, katılımcıların görüşlerine bağlı, geniş ve genel soruların sorulduğu, veri kaynağı olarak çoğu zaman uzun metinlerden oluşan, elde edilen bu verileri temaları ortaya koymak için analiz edilen, sübjektif ve yansıtıcı bir tarzda gerçekleştirilen.” araştırmalardır (Plano Clark & Creswell, 2014). Olgubilim (fenomenoloji) deseni, farkında olduğumuz ancak derinlemesine bilgi sahibi olmadığımız olgular üzerine odaklanır (Yıldırım & Şimşek, 2013). Bu çalışma, ilkökul öğrencilerinin kök değerlere ilişkin algılarını incelemeyi amaçladığı için fenomenoloji deseni kullanılmıştır.

2.1. Çalışma Grubu

Bu çalışmanın çalışma grubunu, Güneydoğu Anadolu Bölgesi’ndeki bir ilkökulün üçüncü sınıfında okumakta olan 19 öğrenci oluşturmaktadır. Katılımcıların belirlenmesinde kolay ulaşılabilirlik esas alınmıştır.

Araştırmada veri toplamak amacıyla araştırmacılar tarafından geliştirilen bir veri toplama aracı kullanılmıştır. Bu veri toplama aracında öğrencilerin her bir kök değer için düşüncelerini yazabilecekleri şekilde boşluk bırakılmış on cümleden oluşan bir form iletilmiştir. Örneğin adalet değeri için “Bence adalet ..... çünkü .....” şeklinde bir cümle verilmiş ve öğrenciden boş bırakılan yeri kendi düşüncesine göre doldurmaları istenmiştir.

2.2. Veri Analizi

Olgubilim araştırmalarında veri analizi, yaşantıları ve anlamları ortaya çıkarmaya dönüktür. Bu amaçla içerik analizi yapılır ve olguyu tanımlayabilecek temalar ortaya konulmaya çalışılır (Merriam, 2013; Yıldırım & Şimşek, 2013). Bu çalışmada elde edilen veriler, içerik analizi yöntemi ile çözümlenmiştir. Bu yöntemde göre dökümü çıkarılan veriler düzenlenerek kodlar, kodlardan kategoriler oluşturulmuş, kategorilerden temalar ve en sonunda da bu temalara dayalı olarak bulgular tanımlanmış ve yorumlanmıştır. Her bir kök değer için öğrencilerin belirttikleri metaforlar belirlenmiş, öğrencilerin görüşleri de doğrudan alıntı ile beraberinde verilmiştir.

3. BULGULAR

Bulgular başlığı altında her bir kök değere ait öğrenci görüşleri görselleştirilerek açıklanmıştır. Ayrıca öğrencilere ait görüşler doğrudan alıntı yoluyla verilmiştir.

Tablo 2: Adalet Kök Değerine İlişkin Öğrenci Görüşleri

Metafor	f	Çünkü...
Eşitlik	4	"Eşitlik ve adalet güzel bir şeydir" "dünyada huzur olmazdı" "Dünyada adalet olur" "öğretmenimiz herkese eşit davranır"
Adil davranmak/olmak	3	"Adalet olmazsa, dünya kötü bir yer olurdu" "Adalet mutluluktur" "adalet olmayan yerde insanlar mutsuzdur"
Mutluluk	2	"Adalet olmasaydı dünyamız huzursuz olurdu" "Adalet dünyaya mutluluk verir"
Hak	2	"Adalet olmayan yerde ..." "adalet bizi hakkı sağlar"
Kanun	1	"Adalet olmayan yerler güzel değildir"
Güzellik	1	"Adalet dünyanın en güzel şeyidir"
Dostluk	1	"Dost olmalıyız"

Öğrencilerin adalet kök değeri ile ilgili metaforik algıları incelendiğinde toplamda on dört öğrenci görüşünün olduğu görülmektedir. Buna göre adalet denilince öğrencilerin aklına eşitlik, adil olmak, mutluluk, hak, kanun, güzellik ve dostluk gelmektedir. Bütün bu görüşler içerisinde öğrenciler en fazla "eşitlik" görüşünü belirtmişlerdir.

Tablo 3. Dostluk Kök Değerine İlişkin Öğrenci Görüşleri

Metafor	f	Çünkü...
Güven	5	"Dostlar bizi insanlara tanıştır" "dostluk güzel bir şey" "dostlar her zaman birbirine güvenir" "dostlar birbirine güvenir"
Arkadaşlık	3	"Dostlar iyi geçinir" "arkadaşlar iyi anlaşır" "dostluk her şeydir"
Akrabalık	3	"Herkes dostluk eder birbirine" "bağlarımızı birleştirir" "dostluk bizim bağlarımızı gösterir"
Sevgi	2	"Dostluk iyi bir şey" "akrabalarla her zaman dost olmaktır"
İyi anlaşma	2	"İyi anlaşmalıyız" "arkadaşlığı birleştirir"
Bağ	1	"Dostlar iyi anlaşır"
Güzellik	1	"Her kes dostluğu çok sever"

Öğrencilerin dostluk değerine toplamda yedi farklı anlam yükledikleri görülmektedir. Buna göre dostluk değerine "güven" anlamının beş öğrenci tarafından; "arkadaşlık", "akrabalık" anlamlarının üçer defa; "sevmek", "iyi anlaşmak" anlamlarının ikişer defa ve son olarak "bağ" ve "güzellik" anlamlarının birer defa yüklendiği görülmektedir.

Tablo 4: Dürüstlük Kök Değerine İlişkin Öğrenci Görüşleri

Metafor	f	Çünkü...
Doğruluk	5	"Yalan söylememektir" "dürüstlük güzeldir" "iyi bir şey" "doğruluk olmazsa dürüstlük de olmaz" "arkadaşım bana hiç yalan söylemez"
Güven	3	"İYİ bir şeydir" "güvenli olması" "arkadaşlarımıza güvenmeliyiz"
İyilik	2	"İyiliklere yol açar" "kendine güvenmektir"
Yalan söylememek	1	"Dürüst olmaktır"
Arkadaşlık	1	"Dürüst olmak arkadaşlığa iyi gelir"
Gerçek	1	"Anneme her gün gerçekçi olmak"

Dürüstlük değerini öğrencilerin nasıl algıladıklarına ilişkin tablo incelendiğinde en fazla anlamın “doğruluk” olarak yüklendiği görülmektedir. Diğer yüklenen anlamların da sırasıyla güven, iyilik, yalan söylememek, arkadaşlık ve gerçek kavramları olduğu görülmektedir.

Tablo 5: Öz denetim Kök Değerine İlişkin Öğrenci Görüşleri

Metafor	f	Çünkü...
Kendine hakim olma	5	“Biz kendimize hakim olmalıyız” “mutluluktur” “insanlar kendilerine hakim olmalıdır” “kendine hakim olma”
İyilik	4	“Sevinçtir” “özgürlüktür” “her şeydir” “insan kendine hakim olmalıdır”
Mutluluk	4	“Mutluluktur” “çok güzel” “sevinçtir” “özdenetim mutluluktur”
Güzel	1	“Çocuklar da öz denetimi sever”
Kontrol	1	“İnsanların kendilerini kontrol etmeleri”

Yapılan analizde öğrenciler öz denetim kök değerine en fazla beş görüş ile “hakim olma”, dörder görüş ile “iyilik” ve “mutluluk”; birer görüş ile “güzellik” ve “kontrol” anlamını yükledikleri görülmüştür.

Tablo 6: Sabır Kök Değerine İlişkin Öğrenci Görüşleri

Metafor	f	Çünkü...
Beklemek	6	“Dünyada sabır olmasaydı dünyamız kötü olurdu” “her şeyi sabırla beklemeliyiz” “sabır zamandır” “zorluklarla savaştır” “sırada olan arkadaşımı bekliyorum” “babam işten dönene kadar babamı beklerim”
Mutluluk	4	“Sabır bir şeyi beklemektir” “sabır, zorluktur” “sabır zamandır” “sabırlı olmak mutluluktur”
Ödül	2	“Sabır, bir zorluğa dayanıklıdır” “biz sabırla bir ödül alabiliriz”
Güzellik	1	“Herkesi mutlu eder”
Başarı	1	“Sabır ödüdür”

Öğrencilerin “sabır” kök değeri ile ilgili görüşleri incelenmiştir. Buna göre öğrencilerin sabır değerini en fazla altı görüşle “beklemek”, dört görüşle “mutluluk”, iki görüş ile “ödül” ve birer görüş ile sabretmek ve başarı ile ilişkilendirdikleri görülmüştür.

Tablo 7: Saygı Kök Değerine İlişkin Öğrenci Görüşleri

Metafor	f	Çünkü...
Doğruluk	4	“Biz her zaman doğru söylemeliyiz” “saygı olan yerde barış vardır” “saygılı olmamız doğrudur”
Kurala uyma	4	“Kurallara uyarsak saygılı davranmış oluruz” “birbirimiz sorumluluklarına saygı duymalıyız” “saygı olmasaydı herkes bağırır” “birbirimize saygılı davranmalıyız”
Dostluk	3	“Birbirimizin farklılıklarına saygı duymalıyız” “saygı olan yerler çok güzeldir” “arkadaşlarımızla her gün dostluk kurarız”
Dürüstlük	2	“Yoksa bütün insanlar dürüst olmazdı”
Sevgi	1	“Büyüğümüze saygı duymalıyız”
Hak	1	“Arkadaşımın hakkına saygılı davranmalıyım”
İyilik	1	“Saygı insanın sevdiği bir anlamdır”

Öğrencilerin saygı değerine ilişkin benzetmeleri incelendiğinde saygıyı en fazla doğruluk ve kurala uyma ile ilişkilendirdikleri görülmektedir. Dostluk, dürüstlük, sevgi, hak ve iyilik kavramları ise öğrencilerin saygı ile ilişkilendirdiği diğer kavramlardır.

Tablo 8: Sevgi Kök Değerine İlişkin Öğrenci Görüşleri

Metafor	f	Çünkü...
Aile	5	"Sevgi güzel şeydir" "sevginin olduğu yerde barış olur" "sevgi aile demektir" "sevgi her şeydir" "ailemi çok severim"
Barış	3	"Sevginin olduğu yerde barış vardır" "sevgi mutluluktur" "birlikte büyük olmalıyız"
Arkadaşlık	3	"Sevgi güzeldir" "sevgi arkadaşlığa yol açar" "birini sevmek bizi sevindirir"
Ders çalışmak	2	"Sevgi herkesi mutlu eder" "bizim görevimiz ders çalışmak"
Okul	1	"Sevgi güzel bir şeydir"

Öğrencilerin sevgiye hangi anlamları yükledikleri ile ilgili yapılan incelemede en çok benzetmenin aile (5 görüş) ile yapıldığı görülmektedir. Barış (3), arkadaşlık (3), ders çalışmak (2) ve okul (1) ise sevginin ilişkilendirildiği diğer kavramlar olarak Tablo 8'den anlaşılmaktadır.

Tablo 9: Sorumluluk Kök Değerine İlişkin Öğrenci Görüşleri

Metafor	f	Çünkü...
Görev	5	"Sorumluluk bizim görevimizdir" "odamı toplamamdır" "sorumluluk bilincinde olmalıyız" "babamız bize bir şey söylediğinde biz görevimizi yerine getirmeliyiz" "görevlerimizi her gün yapıyoruz"
Bilinçli olmak	5	"Çok iyi bir şeydir" "sorumluluklarımızın bilincinde olmalıyız" "sorumluluklarımızı yerine getirmeliyiz" "odamızı düzgün kullanmak"
Ders çalışmak	1	"Kitap okumaktır" "sorumluluk ders çalışmaktır"
Odayı toplamak	1	"Görevleri yerine getirmektir"
Ödev yapmak	1	"Sorumluluk güzel bir şeydir"

Sorumluluk kök değerinin Tablo 9'dan da görüleceği gibi en fazla "görev" (5) ve "bilinçli olma" (5) ile ilişkilendirildiği görülmektedir. Ayrıca birer görüşle olmak üzere sorumluluğa ders çalışmak, odayı toplamak ve ödev yapmak anlamlarının öğrenciler tarafından yüklendiği görülmektedir.

Tablo 10: Vatanseverlik Kök Değerine İlişkin Öğrenci Görüşleri

Metafor	f	Çünkü...
Millet	3	"Vatanseverlik olmasaydı topraklar elimizde olmazdı" "Vatanseverlik çok güzel" "insanların vatansever olması"
Sahipliktir	3	"Vatanseverlik sahip olduğumuz bir şeydir" "biz vatanımıza sahip olmalıyız" "vatanımıza sahip çıkmalıyız"
Ulus	2	"Vatanseverlik olmasaydı dünyamız kötü olurdu" "ulusumuza sahip çıkmalıyız"
Tarihimiz	2	"Vatan sevgisi olmazsa topraklar elimizden gider"
Sevgi	1	"Vatanseverlik güzeldir"
Atatürk'ün sevdiği anlar	1	"Atatürk vatanseverliği çok severdi"
Kurtuluş savaşı	1	"Vatanı sevmese Kurtuluş Savaşı diye bir şey olmazdı"
Topluluk/toplum	1	"Birlikte topluluk olmalıyız" "topluluk vatan sever"

Öğrencilerin vatanseverlik değerine toplamda sekiz farklı anlam yüklediği görülmektedir. Üçer görüş ile "millet" ve "sahiplik"; ikişer görüş ile "ulus" ve "tarihimiz" son olarak birer görüş ile "sevgi", "Atatürk'ün sevdiği anlar", "Kurtuluş Savaşı" ve "toplum" ile ilişkilendirildiği anlaşılmaktadır.

Tablo 11: Yardımseverlik Kök Değerine İlişkin Öğrenci Görüşleri

Metafor	f	Çünkü...
Paylaşmak	6	<i>“Paylaşmak iyi bir şeydir” “yardımseverlik iyi bir şeydir” “yardımseverlik iyilik yapmaktır” “ne alırsam arkadaşlarıma da veririm”</i>
Kızılay	2	<i>“Kızılay her canlıya yardım eder” “Ramazanda herkese yardım etmek”</i>
Sadaka	2	<i>“Bir kişiye sadaka vermek” “herkese yardım etmek”</i>
Sosyal yardımlaşma	1	<i>“Bize yardım ediyor”</i>
İyilik	1	<i>“Yardım etmek mutlu eder”</i>

Öğrencilerin yardımseverlik ile ilgili metaforik algılarının yer aldığı Tablo 11 incelendiğinde, en fazla yüklenen anlamın “paylaşmak” olduğu görülmektedir. İkişer öğrenci görüşü ile “Kızılay” ve “sadaka” anlamları yüklenmişken bir görüşün ise “iyilik” şeklinde olduğu görülmektedir.

4. SONUÇ VE TARTIŞMA

İlkokul öğrencilerinin kök değerlere hangi anlamları yüklediklerini belirleme amacıyla yapılan bu çalışmanın sonuçları şu şekildedir.

İlk kök değer olan “adalete” eşitlik, adil davranmak, mutluluk, hak, kanun, güzellik ve dostluk anlamlarını yüklemişlerdir. Bu anlamları neden yüklediklerine ilişkin görüşleri sorulduğunda ise adaleti eşitlik ile ilişkilendirdikleri, çünkü adalet olmazsa dünyada huzur olmayacağı, eğer adalet olursa öğretmenlerin herkese eşit davranacağını ifade etmişlerdir. TTKB’nin velileri bilgilendirme için hazırlanmış olduğu değerlerle ilişkili tutum ve davranışlarda da “eşit olma, eşit davranma” paralellik göstermektedir (TTKB, 2017). Bitir ve Duran’ın (2020) yapmış olduğu bir çalışmada ise ortaokul öğrencilerinin adalet değerine en fazla eşitlik anlamı yüklediklerini göstermektedir. Diğer bir çalışmada ise ortaokul öğrencilerinin adalet ile ilgili metaforlarının “hak ve kural olarak adalet”, “eşitlik olarak adalet” kategorilerinin bu çalışmadaki verilerle benzerlik taşıdığı görülmektedir (İnel vd., 2018).

İkinci kök değer olan dostluk değerine toplamda yedi farklı anlam yüklenmiştir. En fazla tekrarlanan metafordan başlandığında sırasıyla bu yüklemeler güven, arkadaşlık, akrabalık, sevgi, iyi anlaşma, bağ ve güzellik kavramlarıdır. En fazla yüklenen anlam olan güvenin TTKB’nin (2017) kök değerlerle ilişkilendirildiği tutum ve davranışların içerisinde de yer aldığı görülmektedir. Öğrencilerin neden bu anlamları yükledikleri sorulduğunda ise dostların birbirlerine güvendikleri, dostluğun güzel bir şey olduğu ifade edilmiştir. Diğer yandan herkesin birbirine dostluk ettiği, bağları birleştirdiği, bağları gösterdiği için arkadaşlık metaforu ile ilişkilendirilmiştir. Yapılan bir çalışmada ortaokul öğrencilerinin dostluk değerini en fazla “iyi bir arkadaş olmak” üzerinden betimledikleri görülmektedir (Bitir & Duran, 2020). Arkadaşlık benzetmesi, yapılan bu çalışmada ikinci en fazla anlam yüklemeye olmuştur. Ancak güven anlamı öğrenciler tarafından yüklenmemişken öğretmen ve veli görüşlerinde en fazla yüklenen anlamlardan birisi olmuştur (Bitir & Duran, 2020).

Dürüstlük kök değerine ilişkin öğrenci görüşleri incelendiğinde, öğrencilerin yalan söylememek, arkadaşların birbirine yalan söylememesi, dürüstlüğü güzel bir şey olduğundan dolayı “doğruluk” ile ilişkilendirilmiştir. İyi bir şey olduğu, iyiliklere yol açtığı, arkadaşlığa iyi geldiği gibi gerekçeler öne sürülerek “güven, iyilik, yalan söylememek, arkadaşlık ve gerçek” anlamları da yüklenmiştir. TTKB’nin ise dürüstlük kök değerini açık ve anlaşılır olma, doğru sözlü olma, güvenilir olma, sözünde durma tutum ve davranışları ile ilişkilendirdiği görülmüştür (TTKB, 2017). Öğrencilerin görüşleri ile karşılaştırıldığında doğruluk, güvenilir olma ve yalan söylememek ile ilişkilendirilebilir. Bitir ve Duran’ın (2020) çalışmasında da dürüstlük değeri ile ilgili tanımlamalarında en fazla tanımlamanın “yalan söylememek” olduğu görülmektedir.

Öğrenciler öz denetim kök değerini “kendine hakim olma” “iyilik” ve “mutluluk” ile daha çok ilişkilendirmişlerdir. Yine TTKB’nin (2017) vermiş olduğu tabloda yer alan davranışları kontrol etme tutum ve davranışı ile örtüştüğü görülmektedir. Öz denetim değerine yüklenen anlamı belirlemek için yapılan çalışmada (Bitir & Duran, 2020) en fazla “kendini kontrol etme” ile tanımlandığı görülmektedir.

Sabır kök değerine ilişkin öğrencilerin metaforik algıları incelendiğinde, öğrencilerin sabrı daha çok “beklemek” ile nitelendirmişlerdir. Nedenleri incelendiğinde ise öğrencilerin sabır olmayan bir dünyanın kötü olacağı, her şeyi sabırla beklemek gerektiği, sabrın zorluklarla savaşmak, aile üyelerini

eve dönünceye kadar beklemek ile ilişkilendirerek sabır değerini “beklemek” fiili ile ilişkilendirmişlerdir. TTKB’nin ilişkilendirmesinde de yine “beklemeyi bilme” ile ilişkilendirilmiştir (2017). Diğer değerlerde olduğu gibi sabır değeri de mutluluk ve güzellik benzetmesi yapılmıştır. Bitir ve Duran’ın (2020) çalışmasında sabır değerinin beklemek ile ilişkilendirildiği görülmektedir.

Saygı değeri ile ilgili öğrenci benzetmeleri incelendiğinde, öğrencilerin doğruluk, barış, kurallara uyma, farklılıklara saygı duyma gibi gerekçelerle saygıyı en çok “doğruluk”, “kurala uymak” ve “dürüstlük” ile ilişkilendirmişlerdir. TTKB’nin (2017) kök değerlerle ilgili tutum ve davranışları tablosuna bakıldığında, öğrencilerin metaforlarının TTKB’nin belirlediği kavramlarla uyum sağlamadığı görülmektedir. TTKB’nin daha çok empati ile saygıyı özdeşleştirdiği görülmektedir. Bitir ve Duran’ın çalışmasında (2020) “efendi olmak”, “büyüklerle ve yaşlılara hürmet etmek” şeklinde belirtilmiştir. Çelikkaya ve arkadaşlarının (2016) ortaokul öğrencilerinin saygı değerine ilişkin metaforlarını inceledikleri çalışmada, saygının daha çok “göz, su, güneş, ayna vb.” gibi somut nesnelere ilişkilendirildiği görülmüştür. Örneğin “Eğer biz karşımızdakine saygı gösterirsek karşımızdaki kişi de bize saygı gösterir.” gerekçesiyle saygının aynaya benzetildiği görülmektedir. Bununla birlikte “dürüstlük” metaforu da öğrencilerin verdiği cevaplar arasındadır. Başka bir çalışmada (Tay vd., 2013) ilköğretim öğrencilerinin saygı değerine “el öpme” anlamı yüklemiştir.

Öğrenciler sevgi kök değerini aile, barış ve arkadaşlık ile daha çok ilişkilendirmişlerdir. Yine öğrenciler az görüşle de olsa ders çalışmak ve okul ile de ilişkilendirmişlerdir. TTKB (2017) de sevgiyi aile birliğine önem verme ile ilişkilendirmiştir. Yine yapılan başka bir çalışmada sevgi değeri, en fazla “küçüklerle gösterilen ilgi” ve “iyi niyetli olmak” şeklinde nitelendirilmiştir (Bitir & Duran, 2020). Tatlı ve Güngöraytar’ın (2017) çalışmasında hediye–çiçek vermek, sarılmak–öpmek, arkadaş olmak metaforlarının okulöncesi öğrencileri tarafından en fazla kullanılan metaforlar olmuştur. Tay ve arkadaşlarının (2013) çalışmasında ilköğretim öğrencilerinin sevgi değerini resimle anlatma durumlarına ilişkin bulguları incelendiğinde, öğrencilerin btiki, hayran sevgisi ile aile (anne-baba) yansıtmışlardır.

Sorumluluk kök değerine ilişkin metaforik algılar incelendiğinde öğrenciler her gün görevleri yapmak, sorumluluklarını yerine getirmek, odaları düzgün kullanmak, her gün görevlerin yapılması gibi gerekçelerle sorumluluğu en fazla görev ve bilinçli olma ilişkilendirilmiştir. TTKB’nin tablosunda sorumluluk değeri ile ilişkili tutum ve davranışlarda da genel ifadeler kullanıldığı, kişinin kendine ve çevresine ne tür ve nasıl sorumlulukların olduğu tam olarak belirtilmemiştir (TTKB, 2017). Ortaokul öğrencilerinin verdikleri cevaplar incelendiğinde (Bitir & Duran, 2020) sorumluluk değerine en fazla görev, vazife anlamlarının yüklendiği görülmektedir. Bilinçli davranma ise öğretmenler tarafından sorumluluk değerine yüklenen bir anlam olduğu görülmektedir.

Bir diğer kök değer olan vatanseverlik; millet, sahiplik, ulus ve tarih ile daha çok ilişkilendirilmiştir. Öğrenciler bu görüşleri belirtirken de vatanseverliğin olmaması durumunda toprakların elimizden gidebileceği, vatana sahip olunması gerektiği, vatan sevilmezse Kurtuluş Savaşı’nın olamayacağı gibi gerekçeler öne sürdükleri ifade edilmiştir. Öğrencilerin bu benzetmeleri ve gerekçeleri, TTKB’nin (2017) vatanseverlik ile ilişkilendirdiği “tarihsel ve doğal mirasa duyarlı olma” ile örtüşmektedir. Bitir ve Duran’ın (2020) ortaokul öğrencileri ile yaptıkları bir çalışmada vatanseverlik değerine en fazla vatani korumak anlamının yüklendiği görülmektedir. Okulöncesi öğrencilerinin vatanseverlik değeri için en fazla kullandıkları metaforlar dünyayı Türkiye’yi korumak, vatan için ölmek askerleri sevmek metaforlarının kullanılmışlardır (Tatlı & Güngöraytar, 2017). İlkokul öğrencileri vatanseverlik değerine “bayrak, istiklal Marşı ve asker, polis anlamı yüklemiştir (Tay vd., 2013).

Onuncu ve son değer olan yardımseverlik kök değeri en çok paylaşmak davranışı ile sonrasında ise Kızılay ve sadaka ile ilişkilendirmişlerdir. Yine öğrencilerin belirtmiş oldukları bu görüşlerin TTKB’nin (2017) paylaşma, iş birliği yapma davranışları ile uyum gösterdiği görülmektedir. Bitir ve Duran’ın çalışmasında (2020) yardımseverlik değerine ilişkin dördüncü sırada en fazla paylaşma ile ilişkilendirildiği görülmektedir. İlk sıralarda ise iyi kalpli olmak, yardıma ihtiyacı olana destek olmak, iyilik yapmak şeklinde ifade edilmiştir. Okul öncesi öğrencilerinin yardımseverlik ile ilgili metaforlarının daha çok iyilik yapmak–kötülükten kurtarmak olduğu görülmüştür (Tatlı & Güngöraytar, 2017). Tay ve arkadaşlarının çalışmasında (2013) ilköğretim öğrencilerinin yardımseverlik değerinden “Karşıdan karşıya geçirme ve hastalara yardım.” anlamını çıkarmışlardır. Ortaokul öğrencilerinin metaforik algılarını inceleyen bir diğer çalışmada (Sönmez & Akıncan, 2013) öğrencilerin güneş, su

gibi somut nesnelere benzetmişlerdir. Ayrıca duygu olarak yardımseverlik ile ilgili metaforlarda iyilik ve paylaşma ifade edilmiştir. Çengelci, Hancı & Karaduman (2013) okul ortamında öğrencilerin sevgi, saygı, hoşgörü, dayanışma ve sorumluluk değerleri ile ilgili maddelere katılımlarının yüksek olduğu sonucu ortaya çıkmıştır.

KAYNAKÇA

- BAŞTÜRK, G. & BEKTAŞ, M. (2019). İlkokul 4. Sınıf öğrencilerinin işbirliği kavramına yönelik metaforik algılarının incelenmesi. *Uluslararası Alan Eğitimi Dergisi*, 5(1), 72-87.
- BITİR, T. & DURAN, E. (2020). İlkokul öğretmenleri, öğrencileri ve velilerinin değer algıları. *Hacettepe University Journal of Education*, (Erken Görünüm), 1-19.
- ÇELİKKAYA, T., YAKAR, H. & ŞARLAYAN, R. (2016). Perceptions of Students about the Values of Respect and Scientific in Social Studies: Metaphor Analysis. *International Online Journal of Educational Sciences*, 8(3), 143-165.
- ÇENGELCI, T., HANCI, B., & KARADUMAN, H. (2013). Okul Ortamında Değerler Eğitimi Konusunda Öğretmen ve Öğrenci Görüşleri. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 11(25), 33-56.
- GARDNER, H. (2006). *Eğitimli akıl*. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- GENÇ, S. (2018). Görsel sanatlar eğitiminde kök değerler. *Turkish Studies Educational Sciences*, 13(11), 1308-2140.
- GÖMLEKSİZ, M. N. & ÖNER, Ü. (2016). Ortaokul öğrencilerinin vatan kavramına ilişkin metaforik algıları. *Journal of Turkish Studies*, 11(2), 1409-1420.
- GÜNDÜZ, M., SAYGILI, G. & SULAK, S. E. (2016). Sınıf öğretmenlerinin üçüncü sınıf öğrencilerine değerler eğitimiyle kazandırılmak istenen davranışlara yönelik metaforik algıları. *Eğitim ve İnsani Bilimler Dergisi: Teori ve Uygulama*, 5(10), 73-94.
- GÜRDOĞAN, M. (2019). Lise öğrencilerinde bilim etiği: Kopya çekme, dürüst ol, sorumluluğunu bil! *Ihlara Journal of Educational Research*, 4(2), 174-188.
- İNEL, Y., URHAN, E. & ÜNAL, A. İ. (2018). Ortaokul öğrencilerinin adalet kavramına ilişkin metaforik algıları. *Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 8(2), 379-402.
- LEWIS, S. V., ROBINSON, E. H. & HAYS, B. G. (2011). Implementing an Authentic Character Education Curriculum. *Childhood Education*, 87(4), 227-231.
- MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI [MEB]. (2018). *İlkokul hayat bilgisi dersi öğretim programı (1, 2 ve 3. sınıflar)*. Ankara: MEB.
- MEMİŞOĞLU, S. P. & TAŞKIN, S. (2019). Teachers' metaphorical perceptions about the concept of justice. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 5(2), 178-201.
- MERRIAM, S. B. (2013). *Nitel araştırma: desen ve uygulama için bir rehber*. Çev. S. Turan Ankara: Nobel Yayınları.
- OKTAY, M. (2020). Muallim Naci nin “Ömer'in çocukluğu”adlı eserinde kök değerler. *Journal of International Social Research*, 12(66), 161-173.
- PLANO CLARK, V. L. & CRESWELL, J. W. (2014). *Understanding research: a consumer's guide*. Second ed., Pearson.
- SADIK, F. & SARI, M. (2012). Çocuk ve Demokrasi: İlköğretim Öğrencilerinin Demokrasi Algılarının Metaforlar Aracılığıyla İncelenmesi. *Uluslararası Cumhuriyet Eğitim Dergisi*, 1(1), 48-62.
- SCHWARTZ, S. H. (t.y.). *Basic Human Values: An Overview*.
- SLATER, F. (2001). Values and Values Education in the Geography Curriculum in Relation to Concepts of Citizenship. İçinde D. Lambert & P. Machon (Ed.), *Citizenship through secondary geography*. Routledge Falmer.

- SÖNMEZ, Ö. F. & AKINCAN, N. (2013). Ortaokul Öğrencilerinin “Yardıms severlik” Değeri İle İlgili Metefor Algıları. *Gaziosmanpaşa Bilimsel Araştırma Dergisi*, 7, 105-120.
- TATLI, S. & GÜNGÖRAYTAR, F. A. (2017). Okul öncesi dönem çocuklarının değerlere ilişkin algıları ve bunları ifade etme biçimlerinin incelenmesi. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 21(2), 331-354.
- TAY, B., DURMAZ, F. Z. & ŞANAL, M. (2013). Sosyal Bilgiler Dersi Kapsamında Öğrencilerin Değer ve Değerler Eğitimi İlişkin Görüşleri. *GEFAD*, 33(1), 67-93.
- TÜRK DİL KURUMU [TDK]. (2019). *Türk Dil Kurumu Sözlükleri*. TDK. <https://sozluk.gov.tr/>
- TOPAL, Y. (2019). Değerler Eğitimi ve On Kök Değer. *Mavi Atlas*, 7(1), 245-254.
- TALİM ve TERBİYE KURULU BAŞKANLIĞI [TTKB]. (2017). *Müfredatta Yenileme ve Değişiklik Çalışmalarımız Üzerine*. https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_07/18160003_basin_aciklamasi-program.pdf
- TÜRKÜRESİN, H. E. (2018). Ortaokul öğrencilerinin vatan kavramına ilişkin algılarının metaforlar yoluyla belirlenmesi. *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6(10), 30-41.
- TÜRKÜRESİN, H. E., BAŞER, E. H. & YAPICI, H. (2018). Ortaokul Öğrencilerinin Dayanışma Kavramına İlişkin Algılarının Metaforlar Yoluyla İncelenmesi. *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi*, *UBEK-2018*, 61-80.
- YAŞAROĞLU, C. (2015a). Examining the values in life science curriculum in terms of “consistency”. *Participatory Educational Research*, 2(1), 91-96.
- YAŞAROĞLU, C. (2015b). İlkokul programlarında yer alan değerler üzerine karşılaştırmalı bir araştırma. *Route Educational and Social Science Journal*, 2(7), 164-174.
- YAŞAROĞLU, C. (2018). Öğretim programlarında değerler: hayat bilgisi dersi örneği. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(5), 725-733.
- YILDIRIM, A. & ŞİMŞEK, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. 9. Baskı, Ankara: Seçkin.